

UNIVERZA V TÜBINGENU IN ŠTUDENTJE IZ KRANJSKE

[2]* Univerza Eberharda Karla v Tübingenu že 400 let izobražuje Württemberski vse njene državnike, uradnike, sodnike, zdravnike, duhovnike, višje učitelje in znanstvenike. Položaj, kakršnega ima Württemberska v kulturnem razvoju in zgodovini nemškega naroda, najpoprej razločno priča o pomenu in dosežkih njene univerze. [...] V vsem tem sodi tübingenska univerza v prvo vrsto med svojimi nemškimi sestrami. Po nečem pa prekaša vse druge, namreč po povezanosti z *Avstrijo* in v vplivu nanjo v drugi polovici 16. stoletja. Zlasti iz nje so v nemške vzhodne marke pritekali humanistična znanost, duhovni razvoj novega protestantskega svetovnega nazora, nauk evangeljske Cerkve.

Medtem ko bi se avstrijska človeku prirojena narava vsekakor bolj počutila na Švabskem ali v južni Nemčiji kakor pa na Saškem in v severni Nemčiji, je za prebivalce spodnjeavstrijskih in notranjeavstrijskih dežel imel *Tübingen* protestantsko univerzo z najugodnejšo lego v vsej Nemčiji. Pri tem [3] ni bližina *Heidelberga* in *Strassburga* prav nič škodovala, temveč je še povečevala privlačnost Tübingena za avstrijsko ukaželjno mladino, ker se ji je tu odpirala možnost, da lahko nekaj, pa čeprav le malo časa prebijejo tudi na obeh slovitih visokih šolah. V nasprotju s tem pa je *Wittenberg* po *Luthrovi* smrti (1546), *schmalkaldski* vojni ter adiaforističnem in sinergističnem sporu izgubil velik del nekdanjega nimba, ki je z smrtjo *Melanchthona* (1560) skoraj

* Odlomki so prevedeni iz knjige *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Festschrift zur vierten Säkularfeier der Eberhard-Karls Universität, Tübingen 1877*. Med oglatima oklepajema so navedeni številka strani v knjigi ali znak za preskočeni del ali povzetek iz sobesedila. Poudarki so Elzejevi. – Op. prev.

popolnoma potemnel. *Leipzig* se takrat še ni povzpел do svojega poznejšega pomena, *Jena* pa je zaradi *Vlačića* in njegovih privrženecv postala za Avstrijce skorajda nesprejemljiva.

Hkrati so v *Tübingenu* prav takrat delovali odlični učitelji, ki so sloveli daleč naokoli, njihov sloves pa se je ohranil še do današnji dni.¹ Recimo med teologi: *Jak. Beurlin*, *Jak. Herbrand*, *Jak. Andreä*, [...] med artisti [učitelji na filozofski fakulteti]: *Joach. Camerarius*, *Mart. Crusius*, *Nikod. Frischlin* itn. Sodobnik večine teh mož je bil magister *Matth. Garbiz*, profesor grščine, sicer ne tako slaven kot oni, tu pa ga je treba toliko bolj omeniti, ker je bil svojim južnoavstrijskim rojakom prva opora ob njihovem prihodu v *Tübingen*.

Matthias Garbitius Illyricus [Matija Grbac ali Grbič] je bil po rodu iz Istre [...]. Ker se je [na univerzi v Wittenbergu] s posebno ljubeznijo posvetil študiju grščine pri [4] Melanchthonu in se mu pridružil, je na priporočilo Melanchthona in Joach. Camerarius leta 1537 prejel profesuro za grščino na Pedagogiumu in leta 1541 po odhodu Joach. Camerarius na univerzi v *Tübingenu*.² Tu si je tujec zaradi svoje učenosti in neoporečnega življenja pridobil pri svojih kolegih in znanjih tolikšno spoštovanje, da je bil trikrat, leta 1546, 1552 in 1557, dekan artistske [filozofske] fakultete.³ Mladega rojaka *Matijo Vlačića* iz Labina, ki je prišel v *Tübingen* iz Basla, je leta 1540 prijazno sprejel v svoj dom in ga nastavil za repetitorja svojih slušateljev.⁴ Vlačiću so leta 1541 in 1543 sledili v *Tübingenu* drugi Istrani in Južnokranjci (Iliri). Nadvse verjetno je bil Grbac tudi eden od posrednikov, ki so pomagali *Primožu Trubarju*, plemenitemu, iz domovine pregnanemu reformatorju Kranjske, da se mu je posrečilo dati natisniti leta 1550 svoji prvi kranjski knjigi v *Tübingenu*, ko so mu ju v *Nürnbergu* in *Schwäbisch-Hallu* zavrnilo zaradi interimskih strogih odlokov o tisku iz leta 1548, kajti tam ni nihče razumel tujega jezika.⁵ [...]

[7] Ko so mladega *princa Krištofa* [Württembergškega, ki je moral prebivati v Avstriji] zaradi kmečkih nemirov [...] leta 1525 prepeljali

1 Klüpfel, *Geschichte und Beschreibung der Universität Tübingen*, str. 71 sl.

2 Klüpfel, om. d., str. 88.

3 Stoll, *Magister-Promotionen zu Tübingen*, Stuttgart 1756.

4 Preger, *M. Flacius Illyricus und seine Zeit*, I-II, Erlangen 1859, 1861.

5 Schnurrer, *Slavischer Bücherdruck in Württemberg*, Tübingen 1799, str. 7–8.

iz Innsbrucka v Dunajsko Novo mesto, so mu leta 1526 določili za učitelja *Mihaela Tifferna* [iz Laškega, profesor latinščine na dunajski univerzi]. Njemu je *Krištof* dolgoval ne samo vsakršno odlično znanje, zlasti spretnost v latinščini, temveč še prav posebej tudi svojo strogo nravnost in resno pobožnost. [...] *Tiffernus* je zmeraj nadvse zvesto podpiral vojvodo Krištofa [vojvoda od 1550], ta pa ga je uporabil za marsikatero zaupno poslanstvo, ga leta 1544 v Mömpelgartu postavil za svojega kanclerja in ga kot [8] vojvoda v Württembergu leta 1550 imenoval za svojega svétnika. Ko je *Tiffernus* aprila 1555 umrl, je zapustil vojvodi [...] svoje prisluženo premoženje in svojo knjižnico. Slednjo je *vojvoda Krištof* takoj predal univerzi v Tübingenu in ko je 15. maja 1557 Vojvodskemu stipendiumu, ki ga je pri univerzi ustanovil njegov oče *vojvoda Ulrik*, dal nova pravila (pri tem je dotedanjih 70 mest za štipendiste razširil na 100 [...]), ji je z 2320 goldinarji iz Tiffernove zapuščine dodal štiri nova mesta, ki so se pozneje imenovala *Stipendium Tiffernum*.⁶

Tiffernus je nedvomno krepko razvijal in podpiral plemenite misli svojega vojvode, namreč tudi njegovo naklonjenost Avstriji in njeni mladi, razcvetajoči se evangelijski Cerkvi. Zlasti njegovim rojakom iz *Kranjske* je prišla prav štipendija, ki je bila ustanovljena iz njegovega premoženja. Prav gotovo se tudi ni izmaknil nuji, da skupaj z Grbacom podpre tiskanje slovenskih knjig *Primoža Trubarja* v Tübingenu, in brez njegovega nasveta ali celo zavzemanja bi tudi *P. P. Vergerij* ne smel priti na Württemberško. [...]

[10] Že od leta 1558 je živel na Württemberškem kot svétnik vojvode Krištofa plemeniti baron *Ivan Ungnad* (1558–64), nekdanji deželni glavar Štajerske in vrhovni poveljujoči kapetan petih avstrijskih dednih dežel ter slovenskih in hrvaških dežel proti Turkom. Odložil je vse svoje službe in zapustil domovino, da bi lahko svobodno živel po svojem evangelijskem prepričanju. [...]

Jasno je, da je bivanje teh mož [omenjen je tudi Trubar] v Württembergu nemalo prispevalo k temu, da se je tok avstrijske študija željne mladine usmeril v *Tübingen* in k njegovi univerzi, ki je od začetka 16. stoletja bila eno od glavnih žarišč humanističnega študija v

6 Klüpfel, *Universität Tübingen*, str. 101. Stälin, *Württembergische Geschichte IV*, str. 746.

Nemčiji in nato postala ena izmed glavnih gojiteljic evangelijske duhovne smeri. In res je začela opazno naraščati tudi navzočnost avstrijskih študentov v *Tübingenu*, zlasti po letu 1556. Sem je prihajalo mlado *plemstvo* Avstrije [Elze našteje mdr. rodbine Auersperg, Windischgrätz, Herberstein, Lamberg, Ungnad, Egkh, Gallenberg, Gall, Hohenwart, Barbo]. V *Tübingen* so se stekali mladeniči iz avstrijskih *mest* [11] [Elze našteje mdr. mesta Ptuj, Celje, Beljak, Celovec, Ljubljana, Kamnik, Kranj, Radovljica, Krško, Vipava, Gorica]. Skupno število inškrpcij avstrijskih študentov v *tübingenskih* univerzitetnih matrikah v letih 1530–1614 presega 700, število Avstrijcev, ki so si v tem obdobju v *Tübingenu* pridobili stopnjo magistra, pa doseže 42. Deleži posameznih avstrijskih dežel v teh številkah so: Avstrija (Gornja in Spodnja) 284 inškrbiranih, 17 magistriranih; Kranjska 113 inškrbiranih, 17 magistriranih [...].

[12] Da bi imeli v takih statističnih podatkih popolno merilo za bogato setev duhovnega življenja, ki jo je v tem obdobju trosila *Univerza Eberharda Karla* v avstro-ogrske dežele, predvsem pa v avstrijske dedne dežele Gornjo in Spodnjo Avstrijo, Štajersko, Koroško in Kranjsko, moramo poznati tudi število in imena tistih sinov teh dežel, ki so za daljši ali krajši čas obiskali *Tübingen*, ne da bi se imatrikulirali. Ob [...] takrat pogosti navadi bogatih in uglednih družin, da so za pridobivanje izobrazbe pošiljale svoje sinove na večletna potovanja po različnih univerzah v Nemčiji, Franciji in Italiji, gotovo tudi število takih avstrijskih obiskovalcev *Tübingena* ni bilo prav skromno, kajti univerzo v *Tübingenu* so obskovali, ne da bi se inškrbirali, na primer baron Krištof Auersperg, Jurij Khisl iz Studenca pri Ljubljani, Mathias Maurus in drugi Kranjci.

In še več. V svojem naprednem prizadevanju, da bi se v kulturi in izobrazbi izenačili z drugimi deželami nemškega cesarstva [Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti], so notranjeavstrijski in spodnjeavstrijski deželani (deželni stanovi) posegali po še hitrejši in učinkovitejši rešitvi ter so ob očitnem pomanjkanju primernih domačih moči vabili iz tujine odlične može, zlasti za delovanje na višjih mestih v njihovih [13] nedavno ustanovljenih cerkvenih skupnostih in šolstvu. Obračali so se predvsem na Württembersko na *vojvodo Krištofa* in njegove naslednike, ki so potem milostljivo in radi volje dovolje-

vali odhode svojih nekdanjih štipendistov na Avstrijsko.⁷ Tako so iz *Tübingena* prišli v *Ljubljano*: superintendent mag. Krištof Spindler (1569–91), pridigar in poznejši superintendent mag. Felicijan Trubar (1580–1600), rektor stanovske šole dr. Nikodem Frischlin (1582–84),⁸ preceptor mag. Lorenz Meuderlin (1582–1600),⁹ – v *Celovec*: rektor stanovske šole mag. Hieronim Megiser (ok. 1592–98),¹⁰ – v *Gradec*: superintendent dr. Wilhelm Zimmermann (1586–98),¹¹ [14] astronom in profesor mag. Johann Kepler (1594–1600)¹² [...].

[15] Kako velikanski seštevek učinkov, ki so takrat dotekali iz majhnega *Tübingena* v vzhodne marke nemškega cesarstva in še čeznje, je nakazan že samo v teh kratkih podatkih! V tistem času so se predvsem v *Tübingenu* in s *Tübingenom* sinovi avstrijskih dednih dežel oblikovali v nosilce kulture na Vzhodu, v uradnike njihovih odličnih deželnih uprav, v junake v vojskovanju s Turki, v učitelje in luči v cerkvah in šolah v svoji domovini.

[16] V obisku univerze v *Tübingenu* je imela med notranjeavstrijskimi deželami (Štajerska, Koroška, Kranjska) največji delež *Kranjska*.

7 Elze: *Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain während des 16. Jahrh.*, Dunaj 1863, str. 34 sl. in 55 sl. – V evangelijski Cerkvi Kranjske je veljal württemberški cerkveni red.

8 F. Strauss: *Leben und Schriften Nikod. Frischlin's*, Frankfurt na Majni 1856, zlasti str. 247 sl. – Tudi Frischlinov naslednik na mestu rektorja, Štajerec mag. Jakob Präntel, 1578–82 pridigar v Celovcu, nato v Gradcu, 1585–95 rektor v Ljubljani, 1595–98 župnik v Šladmingu na Štajerskem, je 1567 in 1573 študiral v Tübingenu.

9 Lorenz Meuderlin (Meuderle) se je rodil v Kirchheimu v Württembergu, študiral v Tübingenu in tu magistriral 1572.

10 Hieronymus Megiser, po rodu iz Stuttgarta, je v Tübingenu študiral od leta 1571 in leta 1577 magistriral, bil Frischlinu zelo drag učenec, nato bil vzgojitelj blizu Ljubljane (tja je bil leta 1582 na njegovo pobudo poklican Frischlin), odšel leta 1582 v Padovo, kjer je študiral pravo, [...] postal 1592 rektor evangeličanske stanovske gimnazije v Celovcu, od koder ga je pregnala protireformacija leta 1598. Z družino se je vrnil v Nemčijo, bil mdr. profesor v Leipzigu [...]. [Mdr. je setavil] štirjezični slovar (nemško-latinsko-slovensko-italijanski) [...].

11 Wilhelm Zimmermann, rojen 1540 v mestu Neustadt an der Linde v Württemberški, je v Tübingenu študiral od leta 1558 in magistriral leta 1562, postal pozneje doktor teologije in volilnoknežji dvorni pridigar in cerkveni svetnik v Heidelbergu; poleti 1586 je prišel za pastorka in superintendenta v Gradec, tu izdal Luthrov mali katekizem [...].

12 Christ. Frisch: *Joh. Kepleri opera omnia*, zv. VIII, Frankfurt 1871. – C. G. Reuschle: *Kepler und die Astronomie*, Frankfurt 1871.

Čeprav je večina njenih prebivalcev pripadala slovanski narodnosti in čeprav so bili *Kranjci* takrat nenehno izpostavljeni pustošenju plenilskih in vojaških pohodov Turkov in je kranjsko moštvo na ozemlju ob hrvaški in morski meji varovalo nemško cesarstvo pred njimi, se je kranjska mladina, polna nepotešene želje po znanju, zgrinjala v izobraževalna središča. V eni roki meč, v drugi knjiga – tako je stala stara marka Karla Velikega ob Savi. [...]

[19] Veliko pogosteje kakor te nemške univerze [Wittenberg, Strassburg, Jena] so v 16. stoletju Štajerci, Korošci in *Kranjci* obiskovali gornjeitaljanske univerze v *Pavii*, *Bologni* in *Padovi*. Predvsem zadnja je bila zbirališče južnoavstrijske mladine. [...]

[20] *Kranjci* niso bili v tem nobena izjema; ni utemeljeno mnenje kranjskih zgodovinopiscev, da je uvedba reformacije v njihovi domovini in drugih avstrijskih deželah preusmerila tok njihove študirajoče mladine od italijanskih univerz na nemške protestantske,¹³ ali da so si *Kranjci* po zatrtju protestantizma začeli pridobivati izobrazbo v Italiji.¹⁴ Obisk *Kranjcev* v *Padovi* je bil namreč v drugi polovici 16. stoletja večji kot v *Tübingenu* in približno enak obisku na vseh nemških protestantskih univerzah skupaj. [...] [Elze v preglednici, str. 21: 1530–50 v *Tübingenu* 4, v *Padovi* 2; 1551–1600 v *Tübingenu* 90, v *Padovi* 107; 1601–14 v *Tübingenu* 19, v *Padovi* 37.]

[21] Iz tega lahko sklepamo, da je reformacija v *Kranjski* nenavadno povečala željo po študiranju. Skupno število študirajočih iz te dežele je v drugi polovici 16. stoletja izjemno veliko, če primerjamo skromno število nižjih in srednjih šol, slabo razvitost prometa in maloštevilnost prebivalstva s sedanjimi razmerami. [...]

[24] Pravo nasprotje [razmeram v *Padovi*, kjer je bil močen vpliv škofa in inkvizicije, gl. str. 23–24] je bilo stanje v *Tübingenu*. Tu je strpni duh humanizma utrl pot protestantskemu svetovnemu nazoru in utemeljil duhovno svobodo, ki je bila z zdravim evangeljskim verovanjem izčiščena in ohranjana na pravi poti. In tudi če je svoboda kdaj pa kdaj tudi prestopila pravo mejo in jo je luthrovsko-pravoverna vnema presegla in prekosila, je v *Tübingenu* v znanosti in življenju

13 Dimitz, *Geschichte Krains II*, Ljubljana 1875, str. 301.

14 P. v. Radics, *Herbard VIII Freiherr zu Auersperg*, Dunaj 1862, str. 2.

vedno prevladoval sveži, prosti in pobožni duh evangelija. Prav ta duh se je od tod širil v Avstrijo, zlasti v *Kranjsko*, uspeh protireformacije *Ferdinanda II.* pa je bil hkrati zmaga s prizadevanjem jezuitov spodbujenega in vodenega duha univerz na *Dunaju* in v *Gradcu* in rimskega, z inkvizicijo obvladovanega duha *Padove* nad germansko-evangelikaškim duhom *Tübingena*.

Ta duh, ki je takrat vladal v *Württembergu*, v vojvodi *Krištofu*, na univerzi v *Tübingenu*, je tja pritegnil tiste prej imenovane južnoavstrijske verske begunce, ki jih moramo tu še podrobneje obravnavati. Pri tem so pomembni *Vergerij*, *Ungnad* in *Trubar*, [25] čeprav prva dva po rodu nista pripadala deželi *Kranjski*. [...]

[33] Po *Vergerijevem* posredovanju sta bila poleti 1558 [...] prvič sprejeta kot štipendista v Vojvodski stipendium v *Tübingenu* dva mlada študenta iz *Kranjske*, namreč *Samuel Budina* in *Job. Gebhart*. [...]

Nekaj let pozneje je *Primož Trubar*, ko je bival v Urachu kot župnik (spomladi 1562), spodbudil kranjske deželane, naj zaprosijo vojvodo *Krištofa*, da sprejme v *Stipendium Tiffernum* nekaj revnih učencev iz *Kranjske*, ker je mag. *Mihael Tiffernus* bil *Kranjec*. Dobri vojvoda je na prošnjo odgovoril, da rad dovoli, da sta odtlej dva študenta iz *Kranjske* sprejeta v ta *Stipendium*,¹⁵ in je o tem hkrati obvestil *Trubarja* [11. decembra 1562; Elze citira na str. 33–34 pismo *Trubarju*, ki je na zunanji strani naslovljeno: »Dem Ersamen unserm Lieben, besondern *Primo Trubero Predigern zu Laibach*«, tj. Častivrednemu, našemu ljubemu, posebnemu *Primožu Trubarju* pridigarju v *Ljubljani*].¹⁶ [...]

[34] *Kranjci* pa niso mogli takoj predlagati dva mladeniča, ki bi imela postavljenim zahtevam ustrezno predizobrazbo,¹⁷ zato je ostalo to ugodno odprtje [mesta v *Stipendiumu*] nekaj časa brez nasledka. Ko pa se je *Trubar* po vnovičnem izgonu iz *Kranjske* (1565) vrnil

15 *Tiffernum* je bil ustanovljen za štiri mladeniče, ki so otroci pobožnih, revnih staršev, so rojeni v *Württembergu* ali zunaj njega in želijo v *Tübingenu* študirati teologijo. V *Tiffernumu* so dobili stanovanje, hrano, pouk in 4 goldinarje, za nadaljnje potrebe po obleki, knjigah idr. pa naj bi poskrbeli domači. [...] (*Klumpf-el, Universität Tübingen*, str. 101.) [...]

16 *Trubar* se je med tem vrnil v *Ljubljano*. – Pismo [*Trubarju*], izvirnik z lastnoročnim podpisom in pečatom [...] se nahaja v deželnem arhivu *Kranjske*.

17 *Kranjski* stanovi so šele 1563 ustanovili (evangelistično) deželno gimnazijo.

na Württemberško, je bila stvar kmalu uresničena in po njegovem posredovanju sta bila v *Tiffernum* sprejeta leta 1566 *Jurij Dalmatin* (poznejši biblijski prevajalec) in leta 1569 *Bernard Steiner* (pozneje pastor in superintendent v Celovcu [tam je skrbel tudi za rabo slovenščine]). Ko je *Trubar* že leta 1569 priskrbel *Bernardu Steinerju* mesto pedagoga pri trinajstletnem *baronu Andreju Auerspergu* [35] in ko je hkrati *mag. Jurij Dalmatin* izrazil pripravljenost, da svoje mesto odstopi mlajšemu rojaku, se je takoj zavzel v *Kranjski* za novo zasedbo obeh mest. [...]

[60] Württemberški vojvode so z zagotovitvijo dveh mest v *Tiffernumu* za *Kranjce* izkazali evangeličanski Cerkvi v tej deželi veliko dobroto in kranjski deželani so se vedno globoko hvaležno šteli za dolžnike tem vladarjem. Seveda pa samo ta pot ni zadostovala, da bi izobrazili dovolj naraščaja za 20–24 pridigarских mest v kranjski protestantski deželni Cerkvi in za 6 učiteljskih mest na evangeličanski deželni gimnaziji. Ker so se študiju teologije posvečali večinoma nepreskrbljeni mladeniči, sinovi duhovnikov in učiteljev, nižjih deželnih uradnikov, rokodelcev in kmetov, so deželani¹⁸ dokaj pogosto prejeli prošnje za podporo. Dajali so jih, vendar pa so kmalu videli, da morajo darove dobro podrediti pravilom, da bi imeli zaželeni učinek.

Ob reorganizaciji stanovske gimnazije v Ljubljani [...] so sklenili »za kar najboljše urejanje in odpravljanje že vidnega in skrb vzbujajočega pomanjkanja zmožnih cerkvenih in šolskih služabnikov, ki obvladajo tako slovenski kakor [61] nemški jezik, vzdrževati tri posebne štipendiste, rojene v Kranjski deželi [...].«¹⁹

Izbirali univerzo, kjer sme takšen štipendist študirati, je podrobneje omejilo določilo, da mora študirati »eno leto v Strassburgu, Heidelbergu ali na kaki drugi krščanski univerzi, dokler ne absolvira kurza filozofije in doseže stopnjo magistra, potem pa brez posebnega dovoljenja nikjer drugje kot v *Tübingenu* ali Jeni [...].«²⁰

18 Vse plemstvo dežele, z izjemo 3 do 4 družin, in predstavnštva mest, kolikor so bila svobodno izvoljena, so takrat bila evangeličanska.

19 Referent v deželnem odboru je bil superintendent K. Spindler. – Kranjski deželni arhiv; protokoli deželnih stanov III, posvet 1. julija 1582, čistopis.

20 Kranjski deželni arhiv. – Izvirnik obligacije Matije Trošta iz Idrije, 23. januar 1585. – Prim. Dimitz: *Geschichte Krains III*, Ljubljana 1875, str. 152 sl.

[63] Toliko in tako urejenih odnosov z univerzo v *Tübingenu*, kakor jih je imela Kranjska, ni niti takrat niti sploh kdaj imela kaka druga dežela v nemškem cesarstvu. V *Kranjski* sta zato tudi *tübingenski duh* in *tübingenska znanost* učinkovala veliko bolj vsestransko in globlje kakor kjerkoli zunaj *Württembergške*.

Izbral in prevedel Dušan Voglar